

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 2/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_10/vakimo_2_10.pdf]

SEMINAARIRAPORTIT

TERVEYDEN JA KULTTUURIN LÄHTEILLÄ

*Medica VII Kansainvälinen tieteidenvälinen konferenssi Tartossa 9–10.4. 2010
People vs. the Natural and the Artificial. Power Relations.*

Sinikka Vakimo

Tarttolaiset folkloristit ja medikaaliantropologit ovat Mare Kóivan johdolla järjestäneet vuodesta 2004 alkaen terveyttä ja sairautta kansanlääkinnän (ethnomedicine) ja kansanomaisen kasvien käytön (etnobotany) perspektiivistä tarkastelevia konferensseja vuosittain. Nämä tapaamiset on nimetty *Medica-konferensseiksi*, ja niiden kehittymistä voi kiinnostavasti seurata tämänvuotisen, Medica VII -verkkosivuilta. Aluksi tapaamiset olivat virolaisten keskinäisiä ja painottuivat kansanlääkintään ja erityisesti etnobotaniikkaan. Näillä aloilla Virossa on vahva ja elävä traditio, kuten myös laajemminkin kansanlääkinnän tutkimuksessa. Vuosien mittaan Medica-konferenssit ovat kansainvälistyneet ja niiden teemat laajentuneet.

Vuoden 2010 Medicaa kokonaan englanninkielisenä voi pitää ensimmäisenä kansainvälisenä Medica-konferenssina. Lisäksi se oli tieteidenvälinen, joten kansanlääkinnän ja folkloristiikan kontekstista on ainakin osittain irtaannuttu. Konferenssi fokusoituikin laajoihin kulttuurisiin kysymyksiin terveyden ja sairauden julkisista ja yksityisistä määrittelyistä ja niiden kulttuurisista merkityksistä ja representaatioista erilaisissa konteksteissa. Erityisenä kiinnostuksen kohteena oli valtasuhteet. Konferenssin laajentunut perspektiivi houkutteli minutkin mukaan tutustumaan, minkälaisista asioista folkloristislähtöisessä terveystutkimuksessa nyt keskustellaan.

Konferenssi rakentui siten, että perjantaiamuna kuultiin kaksi tunnin mittaista pääesitelmää ja lauantaiamuna yksi, joiden jälkeen konferenssin osaanottajat esittivät omia lyhyitä esityksiään. Koska lyhyiden esitelmien pitäjiä oli vain parisenkymmentä, konferenssi ei jakaantunut erillisiin työryhmiin, vaan se työskenteli koko ajan samassa tilassa yhtenä ryhmänä. Tämä loi tilaisuuteen mukavan keskustelevan

ja ajatustenvaihdolle suotuisan rennon ilmapiirin.

Ensimmäisenä konferenssin pääpuhujana aloitti Lars-Christer Hydén (Linköpingin yliopisto, lääketieteen ja terveystieteen laitos). Hänen esityksensä käsitteli ”ään-ten” dialogia sairastuneiden kertomuksissa (*illness narratives*). Hydén on tunnettu erilaisia sairauksia potevien ihmisten kertomuksia tutkinut sosiaalitieteilijä, joka analysoi kerrontaa sosiaalisena, vuorovaikutteisena toimintana. Hydén tarkastelee sitä tapaa, jolla (sairaus)kertomukset kerrotaan, ja sitä miten ne vastaanotetaan ja miten niistä neuvotellaan vuorovaikutuksessa. Medicassa hän käytti esimerkkinä kahta kerrontatilannetta ja tulkitsi niitä identiteetistä neuvottelemisena. Ensimmäisessä tilanteessa oli kyse potilaan ja terveysammattilaisen välisestä keskustelusta ja siitä miten potilas pyrkii hahmottamaan identiteettiään ja sairauttaan kertomusten avulla. Toisessa tapauksessa Hydén eritteli sellaisen potilaan kerrontaa, joka sairasti muistia heikentävää ja siten myös kerrontaa hankaloittavaa sairautta. Hydénin esitys oli perusteellisuudessaan inspiroiva ja sopi hyvin tilaisuuden alkuun viitoittamaan kertomustutkimusta terveys- ja sairaustutkimuksen – ja samalla koko konferenssin – yhdeksi tärkeäksi näkökulmaksi.

Toinen pääesitys nojautui vanhaan kansanparannuksen traditioon folkloristi Mare Kõivan (Tartton yliopisto) tarkastellessa kansanparantajien puhetta omista potilaistaan. Virossa on Kõivan mukaan arkistoitu runsaasti kansanparantajia ja ihmeparantajia kuvaavia kertomuksia, joista löytyy usein toistuvia ihmettä, taikuutta ja normatiivista käyttäytymistä koskevia teemoja. Parantajat itse kuitenkin kertovat myös potilaistaan, mutta tätä teemaa on folkloristiikassa vähemmän talletettu ja tutkittu. Kõiva onkin kerännyt nykyajan kansanparantajien kuvauksia potilaistaan monelta eri suunnalta, kuten haastatteluista, keskusteluista ja media-aineistoista. Tämän aineiston pohjalta hän tarkasteli parantajien kertomuksia epäonnistuneista ja onnekkaita parantamisprosesseista, parantajien omista kommentteista ja itse-arvioista sekä ihme-parannuskertomuksista osana parantajien identiteettikerrontaa.

Kolmas pääesitys ja konferenssin näkökulmien puitteistaja oli kulttuuriantropologi Taina Kinnunen (Oulun yliopisto). Hän esitelmöi lauantaiaamuna ”suunnitellusta ruumiista” terveysteknologian ja lääketieteen kontekstissa. Kinnunen lähti esityksessään liikkeelle Foucaultin *panopticon-yhteiskunnan* käsitteestä viitaten tällä yhteiskunnan pakkomielteiseen ruumiin tarkkailuun ja kontrollointiin. Esimerkkinä tästä tendenssistä hän mainitsi muun muassa lihavuuspaniikin, funktionaalisen terveysruoan kehittämisen, tupakoinnin kontrolloinnin tiukentumisen ja monet terveysteknologian uudistukset. Terveiden ”esittämisestä” eri sosiaalisissa konteksteissa muodostuu tässä prosessissa keskeinen osa identiteettiä ja yksilön sosiaalista pää-omaa. Kinnunen tarkasteli esityksessään varsin kriittisesti kaikkialle laajentuvan terveysteknologian näkymiä ja suuntauksia.

KERRONTAA, KANSANPARANNUSTA JA TERVEYTEKNOLOGIAA

Konferenssin keskeisiksi teemoiksi näytti siis muodostuvan – kolmen pääpuhujan hahmottamana – valtasuhteet kerronnan, kansanparannuksen (ja -lääkinnän) tradition ja terveysteknologian näkökulmista. Nämä eivät tietenkään ole toisiaan poissulkevia vaan enemmänkin paikannuksia siihen teoriataustaan ja tutkimustraditioihin, joiden kanssa tutkija tutkimuksessaan enimmäkseen keskustele.

Konferenssin lyhyissä esitelmissä sitouduttiin kenties vahvimmin kerronnan tutkimuksen viitekehukseen. Ainakin Georg Drakos (Tukholman yliopisto), Piret Paal (Helsingin yliopisto), Eve Annuk (Tarton yliopisto), Tiiu Jaago (Tarton yliopisto), Sonja Avermann (Frankfurtin yliopisto), Siiri Tömingas-Joandi (Tarton yliopisto) sekä Marika Tammaru (Tallinnan yliopisto) ja Judit Strömpl (Tarton yliopisto) tarkastelivat terveyteen ja sairastamiseen liittyvää, usein autobiografista, elämäkerrallista tai vuorovaikutuksellista kerrontaa. Etnologi Georg Drakos tarkasteli lääkärin ja potilaan välisen keskustelun dialogisuutta ja asymmetriaa tullen näin lähelle Hydénin esittämiä näkökulmia. Aika jännittävää oli havaita, että ettei kumpikaan tainnut esityksessään mainita keskusteluanalyysia eikä sitä kehitelleitä tutkijoita, vaikka ainakin meillä Suomessa tämänkaltaista potilaan ja lääkärin välistä vuorovaikutusta on lähestytty keskusteluanalyysin lähtökohdista.

Folkloristi Piret Paal, joka toimi keskeisesti Medica-konferenssin puheenjohtajana, sen energisenä organisaattorina ja konferenssin vastuunkantajana, piti esityksen syöpäpotilaiden tuntemuksista ja kokemuksista biomedikaalisista hoidoista. Paal viimeistelee aiheesta väitöskirjaa. Kirjallisuudentutkija Eve Annukin esityksen kohteena oli rintasyöpää sairastavan naisen julkaistu sairaskertomus (*pathography*). Siitä piirretty mustan huumorin välittämä selviytymiskertomus yhtä lailla kuin kuvaus potilaan ja lääkärin valtasuhteista ja todellisuuden (sairaus) ja tekstuaalisuuden (kertomus) välisistä jännitteistä. Folkloristi Tiiu Jaago taas pohti sairaudesta ja kuolemasta puhumista virolaisissa elämäkertoissa, lääkärinä työskentelevä Sonja Avermann analysoi astmaa sairastavan pojan perheen parantumiskertomusta ja jatko-opiskelija Siiri Tömingas-Joandi vertasi sairauskuvauksia virolaisissa ja ruotsalaisissa vaihdokkaista kertovissa uskomustarinoissa.

Kaikki edellä mainitut esitykset olivat varsin kiintoisia ja ajatuksia herättäviä, mutta itseäni kosketti ehkä eniten tallinnalaisen lääkärin Marika Tammarun ja sosiaalitieteilijä Judit Strömplin monitieteinen tutkimus vaikeaa nivelreumaa sairastavan Helgan omaelämäkerrallisesta kerronnasta. Tammaru, joka piti konferenssissa heidän yhteisen esityksensä, kertoi heidän tekevän tutkimusta siten, että ponnistavat kumpikin oman alansa tietämyksestä ja näkökulmista ja sitovat nämä yhteen tutkimuksen viitekehukseksi. Tässä tapauksessa tuo kehys rakentui Helgan omaelämäkerrallisen kerronnan tarkasteluun lääketieteen diagnostiikan ja hoitojen kehityksen ja yhteiskunnallisen (sosiaalisen ja poliittisen) muutoksen konteksteissa. Helga oli syntynyt 1930-luvulla ja kokenut Viron yhteiskunnalliset ja poliittiset murrokset Neuvosto-Viron arkisine käytäntöineen. Tammaru ja Strömpl olivat haastatelleet Helgaa lukuisia kertoja elämäkerrallisella otteella siten, ja tulkitsivat nivelreuman sairasta-

misen muodostaneen Helgalle aivan erityisen suhteen ympäröivään yhteiskuntaan. Pitkäaikainen ja kivulias, toimintakykyä usein rankastikin rajoittava sairaus on pakkottanut pyytämään apua ja hoivaa lähes kaikilta mahdollilta tahoilta; tämä toiminta on samalla myös suhteuttanut ja muokannut Helgan identiteettiä osana historiallista aikaa. Esityksessä ristivalottui kiinnostavalla Helgan toimijuuden rakentuminen eri aikoina, elämäkerrallisten sankarikertomusten ja ”periksi antamisen” eri vaiheet sekä myös sairaudesta puhumisen ja siitä vaikenemisen suhde hoitokäytäntöihin. Tämä suhde ei ollut suoraviivainen kausaalisuhde, vaan esityksessä havainnollistui mainiosti omasta identiteetistä neuvottelun tilannekohtaisuus, sidoksisuus elämänvaiheeseen ja kulttuuriseen kontekstiin sekä myös kokijan ja kertojan yksilöllisyys.

Muut konferenssin esitykset hajaantuivat teemoiltaan. Kansanparannuksen tutkimuksen kehyksessä liikuttiin osittain muun muassa Arkeologi Kristiina Johansonin (Tartton yliopisto) esityksessä kivillä parantamisesta sekä Renata Sõukandin ja Kalle Raivon (Tartton yliopisto) tarkastelussa hoitavien kasvien tunnistamisesta ja löytämisestä luonnosta. Ave Tupits (Tartton yliopisto) taas tarkasteli historiantutkimuksen näkökulmasta lääkäri Voldemar Sumbergin ponnisteluita kansanlääkinnän aineistojen varhaiseksi keruuksi ja kansanlääkinnän museon perustamiseksi sekä Marju Kõivupuu (Tallinnan yliopisto) sairautta statussymbolina. Antropologista näkökulmaa ja etnografista otetta konferenssiin toivat muun muassa Elsa Frazao Mateus (Lissabonin yliopisto), joka tarkasteli biologisen hoidon sosiaalista elämää etnografisesta näkökulmasta ja Eriko Kawanishi (Kyoton/ Glastonburyn yliopistot), joka pohti sairauden merkityksiä hengellisessä johtajuudessa esimerkkinä pieni Glastonburyn kaupunki, joka toimii New Age -keskuksen pääpaikkana Britanniassa. Terveysteknologiasta kuultiin kaksi tarttolaista esitystä. Kuurojen koulussa työskentelevä Liina Paales tarkasteli kuulolaitteiden ja erityisesti Cochlearin implantin kehittämisen ja markkinoimisen haittavaikutuksia kuurojen lasten sosiaalisuudelle, yhteisöllisyyden kokemuksille ja heidän kuuron identiteetilleen. Toisen teknologiaesityksen piti mikrobiologi, arkistotieteilijä ja informaatiotutkija Kurmo Kansa (Tartton yliopisto), joka käsitteli varsin laveassa, osittain kulttuuri- ja teknologiahistoriallisessa esityksessään luonnon, keinotekoisien, kulttuurin ja ihmisen suhteita.

Konferenssi päättyi yhteiseen keskusteluun, jossa osanottajat kertoivat vuoron perään näkemyksiään konferenssin annista. Kokemus oli kaikille yhteinen: epäluulo oli painanut monen mieltä konferenssiin ilmoittautuessa, mutta esitysten abstraktien ilmestyttyä ja itse konferenssin päätyttyä tunne oli päinvastainen. Tapaaminen oli ollut antoisa ja avannut uusia näkökulmia kulttuuriseen terveystutkimukseen. Kun tilaisuuden järjestelyt vielä toimivat hyvin ja illoiksikin riitti tekemistä, ei voi kuin olla tyytyväinen päätöksestä matkata Tarttoon.

MEDICA VII -KONFERENSSIN VERKKOSIVUT. [online] <<http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/medicaVII/>> [21.5.2010.]

Dosentti Sinikka Vakimo on perinteentutkimuksen yliopistonlehtori Itä-Suomen yliopistossa, Joensuun kampuksella.